TEOLINGVISTICA: ASPECTE DEFINITORII ALE UNEI RAMURI NEEXPLORATE ÎN LINGVISTICA ROMÂNEASCĂ

TEOLINGUISTICS: DEFINING ASPECTS OF AN UNEXPLORED BRANCH IN ROMANIAN LINGUISTICS

Ecaterina BRĂGUȚĂ, ORCID: 0000-0002-3999-8985
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu" al USM

CZU: 81:2:811.135.1'2

e-mail: cateacebanu@gmail.com

Theolinguistics is a linguistic branch that was formed at the end of the 20th century as a result of the overlapping of the fields of religion and language. This direction of research, well-defined in Russian, Polish and other countries' linguistics, is located in the anthropocentric paradigm of current linguistics. Although the religious text and language represent a constant concern for Romanian researchers, studies in this direction are not unified under the umbrella of theolinguistics, a term that is not found in Romanian specialized dictionaries and is completely neglected in linguistic studies up to the current date. Therefore, in this article we intend to bring this term, accepted and used in other languages (English, Russian, Polish, Ukrainian, etc.) to the Romanian linguistic field, and to review the achievements of researchers in the field of theolinguistics.

***Keywords**: anthropocentrism, religious language, religious text, theolinguistics.*

Indubitabil, lingvistica actuală este dominată de paradigma antropocentristă, ceea ce a dictat evoluția direcțiilor de cercetare. Și din acest considerent, lingvista rusă V. I. Postovalova menționează că în ultima perioadă cercetările asupra limbii sunt caracterizate de tendința de a dezvolta discipline complexe, integratoare, în care studiul limbii și limbajului să aibă loc în strânsă legătură cu aspecte fundamentale ale existenței umane – conștiință, cultură, viață spirituală, refractate în lingvistică. Ca urmare a acestor tendințe, s-au dezvoltat diverse direcții de cercetare, precum *sociolingvistica, etnolingvistica, psiholingvistica, lingvoculturologia* ș.a. [1, p. 55].

La intersecția secolelor al XX-lea – al XXI-lea a început să prindă contur o nouă direcție, care promite o dezvoltare prolifică – *teolingvistica*. În sens larg, teolingvistica este privită de specialiști drept disciplină care s-a format din suprapunerea teologiei cu lingvistica. Termenul dat nu este inclus în dicționarele de specialitate, ba mai mult în lucrările asupra limbajului și textului religios românesc (numeroase, de altfel) acesta lipsește cu desăvârșire. Pe de altă parte, în lingvistica rusă, poloneză și în studiile realizate în mai multe țări slave, termenul propus în 1981 este acceptat, utilizat, iar

teolingvistica este o ramură nouă care a atras un număr mare de adepți din comunitatea științifică.

În acest articol, ne propunem să punem în relief *teolingvistica*, în calitate de termen, dar și de ramură a lingvisticii cu tot spectrul de probleme pe care îl reprezintă aceasta: definire, obiect de studiu, scop, obiective, realizări până la etapa actuală, perspective.

Pentru arealul românesc, cercetarea limbajului religios și a textului religios rămâne a fi o prioritate. Or, formarea și evoluția limbii române, dar și a culturii românești laice se produce pe un substrat religios bogat și important. Potrivit evaluărilor academicianului Gh. Chivu, scrisul religios, adică textul religios, reprezintă o componentă definitorie a culturii românești [2]. Astfel, e firesc ca preocuparea lingviștilor pentru textul religios (după o lungă perioadă în care acesta a fost neglijat ca urmare a factorilor de natură politică, socială și ideologică) să ia avânt după anul 1990. În consecință, interesul sporit față de conexiunea dintre limbă – religie – cultură românească a generat apariția a numeroase lucrări, printre care enumerăm:

- dicționare (I. Stoian, *Dicționar religios. Termeni religioşi, credințe populare, nume proprii*, 1994 [3]; I. Mircea, *Dicționar al Noului Testament*, 1995 [4]; E. Branişte, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, 2001 [5]; A. Tat, S. Marțian, *Dicționar teologic creștin*, 2008 [6], F. Dumas, *Dicționar bilingv de termeni religioşi român-francez*, 2010 [7]);
- monografii (N. Iacob, *Limbajul biblic românesc (1640-1800)*, 2000 [8]; M. Ivăniș-Frențiu, *Limba română și limbajul Rugăciunii*, 2001 [9]; E. Munteanu, *Lexicologie biblică românească*, 2008 [10]; A.M. Bărbuleanu, *Limbajul religios românesc actual*, 2013 [11]; S. Guia, *Discursul religios. Structuri și tipuri*, 2015 [12]; D.L. Teleoacă, *Terminologia religioasă creștină în limba română*, 2005 [13]; D.L. Teleoacă, *Semiotica discursului religios. Probleme de poetică, stilistică, retorică*, 2016 [14]; D.L. Teleoacă, *Limbajul bisericesc actual între tradiție și modernitate*, 2017 [15]);
- teze de doctorat (M. Neculai-Stăinică. *Caracteristici lingvistice ale scrierilor religioase românești de rit apusean* [16], E. Brăguță, *Substantivele deverbale în textul religios: valori denotative și conotative* [17]).
- articole dedicate aspectelor situate la intersecția lingvisticii cu religia etc.

De o mare importanță a fost și organizarea în România a Conferinței Naționale „Text și discurs religios”, cu editarea revistei omonime pe parcursul anilor 2008-2019, însumând un număr generos de comunicări și articole publicate.

Lucrările lingviștilor din România și Republica Moldova iau în discuție probleme de morfologie, sintaxă, semantică, pragmatică în baza textului religios (biblic, catihetic, omiletic, de rugăciune, imnografic). Cu toate acestea, constatăm că nu există o viziune integratoare sub umbrela căreia s-ar efectua cercetările asupra limbajului religios. Prin urmare, în acest articol am dori să ne referim la un termen pe care nu l-am întâlnit în studiile românești – *teolingvistica*, care ar putea unifica preocupările pentru textul și limbajul religios. Acest termen desemnează o nouă ramură, apărută, la sfârșitul anilor ’80, ca urmare a intersectării și relaționării dintre limbă și religie.

Din punct de vedere etimologic, *teolingvistica* rezultă din sudarea grecescului *theos* „Dumnezeu" și latinescului *lingua* „limbă". Pentru prima dată termenul a fost introdus de lingvistul belgian Jean Pierre van Noppen, în anul 1981, acesta fiind, astfel, considerat părintele teolingvisticii. În viziunea lui Noppen, teolingvistica este o știință care vine să reflecte eforturile oamenilor de a-L înțelege pe Dumnezeu, prin studiul limbajului și al unităților sale [18].

Ulterior, în anul 1995, lingvistul britanic David Crystal fixează *teolingvistica* în dicționarul său enciclopedic drept termen lingvistic [19]. La o simplă căutare, termenul este explicat în mai multe limbi: engleză, rusă, poloneză, mai puțin în română. Cea mai scurtă definiție a termenului consemnează că teolingvistica este studiul limbajului religios [20]. Din descrierea cursului *Probleme actuale ale teolingvisticii slave* [21], predat la Facultatea de Filologie, de la Universitatea din Opole, Polonia, reținem că teolingvistica este:

a) o ramură a lingvisticii creată ca urmare a interacțiunii dintre limbă și religie, unde lingvistica este văzută ca știință a limbajului aservit intereselor religiei;

b) aceasta se ocupă de studiul limbajului religios în sensul restrâns și larg al acestui termen și de studiul fenomenelor religioase manifestate și consolidate în limbaj.

Într-un dicționar de dată mai recentă, David Crystal oferă următoare accepție: „teolingvistica (n.) – un termen care a fost folosit pentru studiul relației dintre limbaj și gândirea și practica religioasă, așa cum este ilustrat de ritual, texte sacre, predică, declarații doctrinare și afirmații particulare de credință" [22].

Evident, preocupările pentru cercetări în domeniul limbajului religios, a textului religios, a relației dintre limbă și religie, înregsitrează un istoric foarte bogat, însă ideea separării teolingvisticii ca ramură distinctă, independentă, cu definirea exactă a problematicii, scopurilor și obiectivelor, a obiectului și metodelor este relativ nouă, fapt care explică „eterogenitatea abordărilor pentru înțelegerea obiectivelor și sarcinilor teolingvisticii" [23].

Tendința de a crea o nouă ramură lingvistică – *teolingvistica* – este explicabilă de parcursul firesc al cercetărilor, or, observăm că din suprapunerea preocupărilor de ordin lingvistic cu alte discipline au rezultat o mulțime de ramuri (menționate în Dicționarul de lingvistică și fonetică, semnat de David Crystal): *lingvistică antropologică, biolingvistică, lingvistică clinică, lingvistică computațională, lingvistică critică, lingvistică de dezvoltare, ecolingvistică, lingvistică educațională, etnolingvistică, lingvistică criminalistică, lingvistică geografică, lingvistică instituțională, lingvistică matematică, neurolingvistică, lingvistică filozofică, lingvistică păcii, lingvistică cantitativă, sociolingvistică, lingvistică statistică* [24].

Studiul aspectelor din domeniul teolingvisticii înregistrează o serie de rezultate palpabile în lingvistica europeană. Astfel, în Germania în anul 2004 a apărut primul volum din seria „Theolinguistik", până în prezent fiind editate 5 volume, fiind desemnată și o grupă de cercetare internațională, care abordează direcția respectivă. Destul de prolifice sunt realizările în teolingvistică ale specialiștilor din Polonia. Este binevenit a

menționa că în anul 2004, în ședința Comisiei pentru limbaj religios, din cadrul Academiei de Științe a Poloniei, din 19 aprilie, a fost aprobat termenul *teolingvistică*, precum și direcțiile de cercetare în acest domeniu. Mai mult, potrivit cercetătoarei I. Bugaeva, în prezent se poate vorbi chiar de o școală teolingvistică poloneză.

Pentru lingvistica rusă, un rol însemnat la dezvoltarea acestei ramuri l-au avut cercetătorii A. K. Gadomski, V. I. Postovalova, I. V. Bugaeva, V. A. Stepanenko, K. Koncharevich, A. A. Buevici și alții. Principalele aspecte elucidate în teolingvistica actuală sunt: caracterizarea limbii textelor religioase, caracteristici ale traducerii textelor teologice, probleme de lexicografie, eortologie[1], discurs religios etc.

Fiind o disciplină în curs de formare, A. Gadomsky explică principalele caracteristici ale acesteia ca știință. Astfel, potrivit aprecierilor sale, teolingvistica este:

a) o ramură științifică *laică, supranațională, supra-religioasă* (supra-confesională). Afirmațiile date sunt susținute de o serie de publicații (vizând teolingvistica), realizate de cercetători din Marea Britanie, Belgia, Germania, Belarus, Rusia, Polonia, Serbia, Slovacia, Ucraina în ultimii 15-20 de ani.

b) generală și particulară. Teolingvistica generală, ținând cont de diversitatea religiilor și diversitatea materialului supus cercetării, abordează aspecte generale, precum: definirea, explicarea și universalizarea conceptelor de bază, formarea aparatului conceptual (limbaj religios, discurs religios, stil religios, gen religios etc.) și a metalimbajului, trasarea direcțiilor principale de cercetare și alte probleme. Teolingvistica particulară se focusează asupra manifestării religiilor specifice (creștinism, islam, budism) și reflectării acestora în limbi concrete. Astăzi, asistăm la o dezvoltare intensă tocmai a teolingvisticii particulare. Dacă la faza inițială, primele studii au abordat probleme de teolingvistică vizând protestantismul (Noppen), ulterior știința s-a extins în Europa de Est și Rusia, luând în discuție religiile dominante din regiune – creștinismul și catolicismul, iar în prezent o atenție sporită se acordă islamului și reflectării acestuia în culturile și limbile diferitor popoare. Vom specifica, de asemenea, că la selectarea obiectului de cercetare o influență sporită este exercitată de profilul cercetătorului (adică țara, religia și limba acestuia).

c) teoretică și aplicată. Caracterul teoretic al teolingvisticii este confirmat de apariția a numeroase teze de doctorat în țările slave în ultimii zece ani, dar și de multidudinea publicațiilor vizând aspecte teoretice. Direcția aplicativă a teolingvisticii poate fi exemplificată prin: apariția dicționarelor religioase (mono- și bilingve), dezvoltarea metodelor de predare a mai multor discipline teolingvistice în instituțiile de învățământ laice și spirituale.

d) sincronică și diacronică. Teolingvistica sincronică vizează studiul limbajului religios la etapa ectuală sau într-o perioadă distinctă. Predarea Legii lui Dumnezeu în

[1] **Eortologie** (din grecescul ἑορτή sărbătoare + greacă λόγος cuvânt, vorbire, rațiune; părere, învățătură) - (în teologie) știința sărbătorilor bisericești (disciplină științifică teologică, ramură a liturgicii). Subiectul eortologiei îl constituie sărbătorile creștine, istoria originii și dezvoltării lor, simbolismul, semnificația spirituală, trăsăturile cultului în sărbători, legătura sărbătorilor între ele, locul lor în calendarul bisericesc etc. [25]

școlile duminicale, stabilirea contactelor între reprezentanții diferitor religii, limbajul mass-mediei religioase, scrierea acatistelor și a vieții sfinților nou-canonizați și multe alte probleme reprezintă preocupări ale teolingvisticii sincronice. Teolingvistica diacronică este reprezentată de studii privind dinamica limbajului religios de-a lungul timpului, fiind cercetate „probleme legate de fonetică, particularități ale formării cuvintelor, vocabular religios, arhaizarea și dearhaizarea vocabularului religios, probleme de morfologie și sintaxă a limbajului religios etc.” [26].

Obiectul de studiu al teolingvisticii este manifestarea religiei care se reflectă și se consolidează în limbaj, precum și limbajul ca formă de religie în corelațiile „religie – conținut, limbă – formă”, ca mod de reflecție, conservare şi transmitere a conţinutului religios [27].

Scopul teolingvisticii este de a studia aceste manifestări, demers care presupune rezolvarea consecventă a problemelor legate de:

- selectarea materialului din surse adecvate: texte (înțelegând textul în sensul larg al acestui termen), discurs (oral și scris), Internet și alte surse;
- diferențierea, integrarea, sistematizarea materialului extras și analiza acestuia, folosind metode teolingvistice și ale științelor conexe [28, p. 51-52].

Obiective de cercetare:

a) înțelegerea modului de funcționare a limbajului în diferite „contexte religioase” sau „situații religioase” (J.-P. Noppen, D. Crystal, A. Wagner) și

b) studiul limbajului religios.

De menționat că, în opinia lui A. Gadomski, teolingvistica presupune a rezolva probleme nu doar pur științifice, ci și de ordin pragmatic și aplicativ (cf. didactice, educaționale, sociale, culturale, etnice etc.). Iar soluționarea acestora ar contribui la formarea „imaginii lumii” a unei persoane din era nouă – o persoană educată, tolerantă, care admite că în sistemul științific își au loc nu doar teoriile materialiste [29, p. 20].

Același autor subliniază că, astăzi, teolingvistica nu este doar o ramură a lingvisticii, dar și o disciplină academică, pentru care au fost elaborate programe de studii. Aceasta este predată în mai multe universități din Rusia (I.V. Bugaeva, A.K. Gadomskiy, V.I. Postovalova), Serbia (K. Koncharevich, R. Levushki na-Baich), Polonia (A.K. Gadomskiy, M. Makukhovska , V. Khlebda).

În prezent se lucrează la elaborarea unui dicționar de terminologie teolingvistică rus-polonez pentru a fixa lexicografic concepțiile de bază ale ramurii lingvistice în formare (Gadomski).

Principalele direcții de cercetare:

În prezent, studiile de teolingvistică sunt centrate pe elucidarea următoarelor probleme: descrierea limbajului comunicării religioase, genologia textelor religioase, terminologie teolingvistică, limbajul omiliilor și al predicilor, probleme de traducere a textelor religioase, limbajul Bibliei și bibleismele, evanghelismele, limbajul rugăciunii, vocabularul religios, stilul textelor religioase, religia în mass-media, onomastica sacră, limbajul documentelor bisericești etc. [30, p. 298].

Iar A.A.Buevich [31] consideră că printre sarcinile teolingvisticii ar fi a studia:
- imaginea religioasă a lumii;
- etimologia lexicului religios;
- dezvoltarea vocabularului religios;
- codul religios și spiritual al culturii.

Într-o sinteză privind abordările moderne ale teolingvisticii în Uzbekistan, Mavlonov O. A., menționează că înainte de introducerea termenului *teolingvistică* s-au folosit o serie de sintagme „limbaj religios”, limbaj sacru”, „stil religios”, pentru a desemna studiile lingvistice având drept obiect de cercetare relația dintre religie – confesiune – limbă [32]. În această ordine de idei, putem constata că în lingvistica românească cea mai mare parte a direcțiilor de cercetare din teolingvistică este acoperită de lucrări în care este tratat limbajul religios, stilul religios, limbajul bisericesc, limba cărților bisericești etc.

CONCLUZII

Pentru lingvistica românească, în care studiul corelației limbă – religie ocupă un loc semnificativ, considerăm binevenit a implanta termenul *teolingvistică*, care nu vine atât să introducă un domeniu nou de cercetare, dar mai degrabă să unifice într-o ramură distinctă toate realizările cercetătorilor români axate pe textul și limbajul religios. Potrivit aprecierilor specialiștilor, rădăcinile teolingvisticii merg cu secole în urmă, chiar dacă termenul propriu-zis a fost utilizat pentru prima dată circa 4 decenii în urmă. Cert este faptul că într-o paradigmă lingvistică antropocentrică, pentru o imagine lingvistică a lumii completă este absolut necesar a integra și imaginea religioasă a lumii, reflectată în limbă, prin urmare teolingvistica se prezintă ca o ramură lingvistică promițătoare.

Referințe bibliografice:

1. ПОСТОВАЛОВА, В. И. Теолингвистика в современном религиозном дискурсе. Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/teolingvistika-v-sovremennom-gumanitarnom-poznanii-istoki-osnovnye-idei-i-napravleniya/viewer [Accesat: 20.08.2023].
2. CHIVU, Gh. Scrisul religios, componentă definitorie a culturii vechi românești. În: Dacoromania. Serie nouă, XVII (1), Cluj-Napoca, 2012, p. 54-67. Disponibil: https://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A1723/pdf [Accesat: 21.08.2023].
3. STOIAN, I. Dicționar religios. Termeni religioși, credințe populare, nume proprii. București: Ed. Garamond, 1994. ISBN 9739217540..
4. MIRCEA, I. Dicționar al Noului Testament. București: Editura Institutului Biblic si de Misiune al Bisericii Ortodoxe Romane 1995, 578 p. ISBN: 973-9130-43-7.
5. BRANIȘTE, E. Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase. Caransebeș: Editura Diecezană, 2001, 560 p. ISBN 973-97569-7-2.

6. TAT, A., MARȚIAN, S. Dicționar teologic creștin. Cluj: Ed. Dacia, 2008. ISBN 978-973-35-2401-4.
7. DUMAS, F. *Dicționar bilingv de termeni religioși român-francez*, Vol. I, Editura Doxologia, 2010, 352 p., ISBN 978-606-8117-56-0.
8. IACOB, N. Limbajul biblic românesc (1640-1800). Suceava: Ed. Universității „Ștefan cel Mare", 2000, 240 p. ISBN 973-9408-61-3.
9. IVĂNIȘ-FRENȚIU, M. Limba română și limbajul Rugăciunii. București: Ed. Anastasia, 2001, 292 p. ISBN: 973-9374-78-6.
10. MUNTEANU, E. Lexicologie biblică românească. București: Ed. Humanitas, 2008, 657 p. ISBN 9735018683.
11. BĂRBULEANU, A.M. Limbajul religios românesc actual. Craiova: Editura Universitaria, 2013, 238 p. ISBN 978-606-14-0657-9.
12. GUIA, S. Discursul religios. Structuri și tipuri. Iași: Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2014, 471 p. ISBN: 978-606-714-069-9.
13. TELEOACĂ, D.L. Terminologia religioasă creștină în limba română. București: Editura Academiei Române, 2005, 373 p. ISBN 9732712716.
14. TELEOACĂ, D.L. Semiotica discursului religios. Probleme de poetică, stilistică, retorică. București: Editura Universității din București, 2016, 504 p. ISBN: 978-606-16- 0717-4.
15. TELEOACĂ, D.L. Limbajul bisericesc actual între tradiție și modernitate. București: Editura Universității din București, 2017, 409 p. ISBN 978-606-16-0926-0.
16. NECULAI-STĂINICĂ, M. Caracteristici lingvistice ale scrierilor religioase românești de rit apusean. Rezumatul tezei de doctorat. București, 2009, 17 p.
17. BRĂGUȚĂ, E. Substantivele deverbale în textul religios: valori denotative și conotative. Teză de doctor în filologie. Chișinău, 2023.
18. MAVLONOV. O. A. Historical Roots And Modern Approaches Of Theolinguistics In Uzbekistan. International Journal of Research, Volume 07 Issue 04 April 2020, e-ISSN: 2348-795X, p.429-437.
19. CRYSTAL, D. The Cambridge encyclopedia of the English language. Cambridge: Cambridge University Press, 1995. Pp. vii+489
20. Theolinguistics Disponibil: https://www.wordsense.eu/theolinguistics/ [Accesat: 02.09.2023].
21. Probleme actuale ale teolingvisticii slave. Disponibil: https://ususosweb.uni.opole.pl/kontroler.php?_action=katalog2/przedmioty/pokazPrzedmiot&prz_kod=KZ-H-01-07-000001 [Accesat: 02.09.2023].
22. CRYSTAL, D. Dicționar de lingvistică și fonetică. Ediția a VI-a, BLACKWELL PUBLISHING, 2008. ISBN: 978-1-405-15296-9. Disponibil: https://hslcorner.files.wordpress.com/2019/09/david-crystal-a-dictionary-of-linguistics-and-phonetics-1.pdf [Accesat: 06.09.2023].
23. KIKVIDZE, I. Сопоставительная теолингвистика: предмет и цели

исследования. Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/sopostavitelnaya-teolingvistika-predmet-i-tseli-issledovaniya/viewer [Accesat: 12.09.2023].
24. CRYSTAL, D. Dicționar de lingvistică și fonetică. Ediția a VI-a, BLACKWELL PUBLISHING, 2008.
25. Эортология. Disponibil: https://azbyka.ru/eortologiya [Accesat: 12.09.2023].
26. БУГАЕВА, И.В. Теолингвистика: теология + лингвистика? / И.В.Бугаева // Язык и метод: Русский язык в лингвистических исследованиях XXI века, т. 2: Лингвистический анализ на грани методологического 173 срыва, ред. Д.Шумска, К.Озга. Краков: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2015. С.293-300.
27. GADOMSKI, Al. Lexicographic description of theolinguistic terminology. Science Journal of VolSU. Linguistics. 2018. Vol. 17. No. 1, p. 17-28.
28. GADOMSKI, A., ŁAPICZ, Cz., Teolingwistyka: historia, stan współczesny, perspektywy // Хрестоматия теолингвистики || Chrestomatia teolingwistyki / ред. А. К. Гадомский, Ч. Лапич. Симферополь: Универсум. с. 33–60.
29. GADOMSKI, Al. Lexicographic description of theolinguistic terminology.
30. БУГАЕВА, И.В. Теолингвистика: теология + лингвистика?
31. БУЕВИЧ, А.А. К вопросу и статусе новой интегрированной дисциплины – теолингвистике.Disponibil: https://lib.vsu.by/xmlui/handle/123456789/3597 [Accesat: 12.09.2023].
32. MAVLONOV, O. A. Historical Roots And Modern Approaches Of Theolinguistics In Uzbekistan. International Journal of Research, Volume 07 Issue 04 April 2020, e-ISSN: 2348-795X, p.429-437.

Notă: *Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 Valorificarea ştiinţifică a patrimoniului lingvistic naţional în contextul integrării europene, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”*